

## **Verkiezingsprogramma 50PLUS Friesland** **Provinciale Staten 2023 – 2027**

50PLUS Friesland benadert maatschappelijke vraagstukken vanuit het perspectief van huidige en toekomstige ouderen. Demografische aspecten worden daarom altijd bij onderwerpen betrokken. De menselijke maat is zo veel mogelijk sturend. Niet alleen oog voor welvaart maar nadrukkelijk ook voor welzijn.

Rechtvaardigheid, respect, reflectie, solidariteit en veiligheid zijn voor 50PLUS kernwaarden.

50PLUS Fryslân is niet óf oppositie, óf coalitie, maar weegt op basis van inhoud en beleving en is onafhankelijk. 50PLUS Friesland is opinievormend en gericht op delen. Politiek maatschappelijke onderwerpen gaan over "het leven". De 50PLUS fractie stelt zich daarbij spiegelend en reflectief op. In dit verkiezingsprogramma wordt in 10 speerpunten aangegeven waar 50PLUS Fryslân voor staat bij grote Friese maatschappelijke vraagstukken, zoals onder meer afnemende bevolkingsgroei en verouderende bevolking, vitaal houden van onze dorpen, wijken en binnensteden, wonen, zorg en zorgvoorzieningen, openbaar vervoer, Friese taal en cultuur, energietransitie, natuur, landbouw, zorgvuldig ruimtegebruik en werkloosheid onder 50plussers.

Er zijn ook landelijke problemen die de provincie niet kan oplossen. Maar bij de Provinciale Statenverkiezingen stemt u op 15 maart 2023 ook voor de 1e Kamer. Die heeft wél een stem in Btw-verhoging, zorg(kosten), AOW, pensioenen, energielasten, enz. Mede daarom is steun van 50PLUS tijdens de provinciale verkiezingen hard nodig!

Friesland is een typische plattelandsprovincie met slechts enkele grote plaatsen, een aantal kleine steden en honderden dorpen met oog voor de verschillende culturen die met elkaar samen leven. En met veel initiatieven 'van onderop' (iepen mienskip). We mogen ons gelukkig prijzen dat we leven in een provincie waar de fysieke en sociale veiligheid groot is. Dat willen wij zo houden.

De Friese maat is kleinschalig en vereist een eigen Friese aanpak, waarin we problemen samen oplossen. Provinciale en gemeentelijke politiek, Wetterskip, bedrijven, organisaties, burgers, boeren en buitenlui. Samen vormen zij de Friese mienskip. In die kleinschalige samenleving neemt de bevolkingsgroei af, maar dat geldt niet voor vergrijzing die alleen maar toe zal nemen.

50PLUS wil zich hier niet bij neerleggen. Wat 50PLUS betreft zal de provincie zich daarom ook in gaan zetten tot vergroting van economische activiteiten in Fryslân. Niet om bedrijven veel winst te laten maken. Niet met vervuilende industrie. Maar juist activiteiten gericht op circulariteit en duurzaamheid. Een grotere economische activiteit in onze provincie leidt tot een evenwichtiger samenstelling van de bevolking. Daardoor kan de zorg van jong voor oud - en andersom! - beter geborgd worden.

Friesland is ook een bijzondere provincie met ca. 650.000 inwoners, waarvan een deel leeft op de eilanden, onze parels in de Waddenzee. 50PLUS wil dat de provincie zich nationaal en internationaal inzet om ook deze goed bereikbaar te houden, met ook een goed economisch en ecologisch klimaat.

Ook Fryslân heeft te maken met toenemende individualisering. Dat kan negatieve gevolgen hebben, zoals toename van eenzaamheid. Tegelijk is de traditie van zelforganisatie en coöperatief samenwerken in Fryslân ook vandaag de dag springlevend. De provincie moet als partner daar aan blijven dragen en dit mienskip-gevoel versterken.

In de afgelopen Statenperiode heeft de 50PLUS fractie zich sterk gemaakt voor een nieuwe manier van besturen. We hebben daarin zelf initiatief genomen en alle voorstellen die dat bevorderen gesteund. We nemen dat ook als uitgangspunt voor de komende periode. Zoals het Recht van uitdaging, dat inwoners en hun sociale verbanden uitdaagt om provinciale taken over te nemen. En het bevorderen en steunen van maatschappelijke initiatieven van onderop op het gebied van bijvoorbeeld wonen, zorg, cultuur en energietransitie.

Dat betekent ook loslaten door de politiek van ‘voor vier jaar in beton gegoten’ afspraken binnen een coalitie. In plaats daarvan komt besturen op hoofdlijnen door Provinciale Staten. 50PLUS stelt daarom voor te komen tot een Statenprogramma in plaats van een gedetailleerd coalitieprogramma van enkele partijen. Gedeputeerden worden daarin benoemd op basis van een profiel. Gedeputeerden hoeven dus niet partij gebonden te zijn.

*Voor het tijdvak 2023 – 2027 zijn door 50PLUS afdeling Friesland onderstaande speerpunten geformuleerd. Bij elk punt wordt aangegeven wat de basis is voor het desbetreffende speerpunt.*

## **1. Wonen**

**Blijvend betaalbaar, goed en veilig wonen voor alle inwoners van de provincie Friesland en ouderen in het bijzonder. Ook op het platteland. Leeftijdsbestendig en energiezuinig.**

Door het Rijksbeleid krijgt de provincie de komende Statenperiode meer regie over de volkshuisvesting. Het Friese platteland staat onder druk door vergrijzing en ontgroening. Dat heeft gevolgen voor de aantallen en soorten woningen die nodig zijn. De Rijksoverheid vraagt van senioren om langer zelfstandig thuis te blijven wonen. Zeker in een provincie als Fryslân, met zeer veel dorps- en een aantal stedelijke kernen vraagt dat om maatwerk. Ook wat betreft financiering. Oplossingen zijn bestaande concepten als “de blijverslening”, “de verzilverlening”, “mijn huis past”. Daarmee kunnen ouderen hun huis levensloopbestendig maken met goedkope hypotheek en onafhankelijke voorlichting krijgen bij het aanpassen van hun huis. 50PLUS wil dat de provincie dit samen met gemeenten mogelijk maakt.

50PLUS bepleit dat onder regie van de provincie een realistisch en praktisch uitvoerbaar meerjaren plan wordt gemaakt voor het verduurzamen en levensloopbestendig maken van de enkele honderdduizenden bestaande huizen – koop en huur - in Fryslân. De achterstand daarin is groot. Dit mag niet leiden tot onevenredig hogere woonlasten voor eigen woningbezitters en huurders.

Dit kan door ook in Fryslân gebruik te maken van de bestaande landelijke energiebespaarlening/ warmtefonds. De provincie heeft middels een bijdrage de rente op de landelijke energiebespaarlening verlaagd voor Friese inwoners. Ook heeft de provincie een extra subsidiebedrag voor het Warmtefonds beschikbaar. Deze aanvullingen moeten blijven bestaan met daarbij extra aandacht voor huiseigenaren met een lager inkomen. Het blijkt dat zij moeilijk toegang krijgen tot de energiebespaarlening.

De recente verhoging van energieprijzen maakt energiebesparing nog urgenter. Initiatieven zoals energiecoaches en de Energiebank, die energiearmoede bestrijdt, blijven financieel gesteund worden door de provincie uit de extra opbrengsten van Windpark Fryslân.

Leefbaarheid van het platteland staat en valt met woonconcepten waarbij jongeren, gezinnen en ouderen in eigen dorp zelfstandig samen kunnen blijven wonen, aangevuld met kleinschalige zorgconcepten. 50PLUS wil dat de provincie de ontwikkeling van innovatieve woonvormen voor zowel jongeren als ouderen steunt. Daarvoor kan het ingestelde transitiefonds worden gebruikt. Dat moet ook in de komende jaren voldoende middelen krijgen om o.a. bestaande vrijkomende gebouwen (denk bijvoorbeeld aan kerken, verzorgingstehuizen en boerderijen) een nieuwe bestemming te geven.

50PLUS vindt dat permanente bewoning van recreatiewoningen mogelijk moet zijn. Dit helpt ook om het platteland leefbaar te houden. Tot slot kan het ook helpen als aan de bestaande bewoners van een gemeente voorrang wordt gegeven tot koop..

## **2. Zorg en welzijn**

**50PLUS wil dat de provincie de regie heeft bij bovenlokale spreiding van maatschappelijke-, zorg- en gezondheidsvoorzieningen en garandeert dat die voldoende beschikbaar en bereikbaar zijn. Met zeggenschap van de gebruikers.**

De Rijksoverheid vraagt van senioren langer zelfstandig thuis te blijven wonen. Zij willen dat zelf ook. Daarbij wordt een steeds groter beroep gedaan op het zelf-organiserend vermogen van familie, burens en vrienden. Op gemeentelijk niveau zien we een afbraak van zorg aan huis. De drempel naar verpleeghuizen is verhoogd. Er ontstaat een gat tussen beiden. Het ontbreekt aan goede en vernieuwende lokale (collectieve) zorg- en woonconcepten. Dit is in eerste instantie een verantwoordelijkheid van gemeenten. Maar discussies over zorgvoorzieningen voor ouderen worden vaak gevoerd door partners die bovengemeentelijk opereren.

Doordat wordt uitgegaan van een groot beroep op mantelzorg en informele zorg, worden sociale contacten belangrijker. Senioren die vereenzamen of in een sociaal isolement leven en senioren zonder partner en kinderen verdienen extra aandacht, maar ook oudere mantelzorgers die voor hun hulpbehoevende partner zorgen en die hun wereld klein zien worden. 50PLUS is van mening dat eenzaamheid met alle mogelijke middelen bestreden moet worden.

Steeds vaker zijn er signalen van ouderenmishandeling. Jaarlijks krijgen naar schatting in Nederland zo'n 200.000 ouderen te maken met lichamelijke, psychische, seksuele mishandeling of financiële uitbuiting. De risico's dat het misgaat nemen steeds meer toe. Mensen worden ouder en hebben steeds meer verzorging nodig. 50PLUS vindt dat ieder mens, dus ook de oudere, zich veilig moet kunnen voelen in de eigen leefomgeving. Omdat wij tevens van mening zijn dat hulp zo dicht mogelijk bij de mens gecreëerd moet worden, wil 50PLUS dat er in Friesland een meldpunt ouderenmishandeling wordt ingesteld.

50PLUS wil als uitgangspunt dat gezondheidsposten (huisartsen, tandartsen, wijkverpleging) zo dicht mogelijk bij mensen worden georganiseerd. Bij ziekenhuizen en verpleeg- en zorgcentra maken wij ons zorgen over de schaalvergroting en concentratie, waardoor deze steeds verder van mensen af komen te staan. Dit staat haaks op het beleid van de

rijksoverheid dat het individu zo lang mogelijk regie neemt over het eigen leven en de mensen om hem heen. 50PLUS vindt het daarom noodzakelijk dat de provincie meer te zeggen krijgt over de bovenlokale spreiding van zorgvoorzieningen in Fryslân.

50PLUS wil ook dat de medezeggenschap van de gebruikers over spreiding van zorgvoorzieningen op provinciaal niveau geregeld wordt. Dat kan door organisaties als bijvoorbeeld Zorgbelang Fryslân en de gezamenlijke Friese Ouderenbonden, die de belangen van gebruikers van (ouderen)zorg behartigen, een stem te geven bij het maken van beleid. Om dit te kunnen doen wil 50PLUS dat deze organisaties structureel gesubsidieerd worden.

50PLUS wil dat gezondheid als thema in de Omgevingsvisie wordt meegenomen. Er is een relatie tussen de fysieke inrichting van de omgevingsruimte en sociaal-economische gevolgen, waaronder gezondheid. Bijvoorbeeld de mate waarin de ruimtelijke inrichting bepalend kan zijn voor sociale contacten, participatie, sporten en bewegen, leefbaarheid, terugdringing van eenzaamheid e.d.

50PLUS is voorstander van een toets door de provincie op besteding van WMO-geld door gemeenten.

### **3. Leefbaarheid**

**Om dorpen en wijken leefbaar te houden moet het voorzieningenniveau op peil worden gehouden. Leefbaarheid valt of staat met het behouden van vitale, goed georganiseerde leefgemeenschappen met voldoende zorg en bereikbare ontmoetings-, zorg- en gezondheidsvoorzieningen.**

Om dorpen en wijken buiten het centrum van een grote plaats aantrekkelijk te houden voor o.a. ouderen zijn zorgvoorzieningen en ontmoetingscentra als wijkcentra, buurt- en dorpshuizen van groot belang. Datzelfde geldt ook voor andere voorzieningen voor levensbehoeften zoals winkels, sport en onderwijs.

De provincie betaalt via de Dorpshuizen-regeling mee aan het in standhouden van dorpshuizen. 50PLUS wil dat die specifieke regeling blijft bestaan. Die kan worden uitgebreid tot andere lokale gebouwen die een (multi)functie hebben voor de mienskip in wijk of dorp.

Internet wordt een steeds belangrijker deel van ons leven. Internetbankieren is niet meer weg te denken. We zien ook ontwikkelingen in 'zorg op afstand'. 50PLUS ziet een snelle internetverbinding als een nutsfunctie die overal beschikbaar moet zijn met dezelfde kosten voor inwoners op het platteland als in de steden.

Dorpshuizen en wijkcentra, organisaties voor dorps- en wijkbelangen worden grotendeels in stand gehouden door vrijwilligers. Zij zijn cruciaal voor het in standhouden van lokale ontmoetingsruimten en het in stand houden van een vitale leefgemeenschap. Tot nu toe kunnen de lokale organisaties een beroep doen op onafhankelijke professionele ondersteuning door Doarpswurk. Die wordt gesubsidieerd door de provincie. Er zijn voornemens om dit anders te organiseren. Zolang er nog geen nieuwe organisatievorm voor deze ondersteuning is, vindt 50PLUS dat de provinciale subsidie voor Doarpswurk volledig in tact moet blijven.

Veel voorstellen om een goed lokaal leefklimaat te houden komen van onderop. Het Iepen Mienskijs Fonds (IMF), dat lokale projekten steunt, heeft zikh de afgelopen jaren bewezen als een doeltreffend en efficiënt middel met weinig bureaucratie. 50PLUS is daarom voorstander dat het IMF in de komende Statenperiode in tact blijft.

#### **4. Regionale economie**

**De provincie bevordert gezonde groei van de economie, werkgelegenheid en nieuwe kennis. Gericht op circulariteit, duurzaamheid en schone industrie. De provincie stimuleert extra kansen voor 50plussers op de arbeidsmarkt.**

Een gezonde economie brengt stabiliteit in de samenleving. Voldoende werkgelegenheid, kennis en innovatie heeft ook een positieve invloed op zorg, vervoer, sport en cultuur. Fryslân kent nog veel werkloosheid. Vooral voor 50plussers is het moeilijk om van werk verzekerd te blijven of om nieuw werk te vinden.

De provincie gaat haar uitgaven voor kennis en innovatie concentreren. 50PLUS wil dat provinciale financiële middelen hiervoor voortaan vooral, en het liefst uitsluitend, vrijgemaakt worden voor innovatie en investeringen in circulaire economie, CO2-reductie, energiebesparing en energietransitie.

50PLUS wil dat de provincie ook de kennis en innovatie vergroot bij aannemers. Evenals de competenties van bouwvakkers en installateurs. Het aanpassen van woningen vraagt veel arbeidskrachten. De provincie bevordert daarom gerichte her- en omscholing van werknemers, met het accent op de meest getroffen groep: 50plussers.

De provincie heeft een taak in de regionale economie. Fryslân kenmerkt zikh door veel platteland. Ook de werkgelegenheid op het platteland moet de provincie stimuleren vindt 50PLUS.

Bij het arbeidsmarktbeleid moet de komende periode het accent worden gelegd op 50plussers. 50PLUS pleit daarbij voor voldoende bij- en nascholingsmogelijkheden voor senioren. Ook bevordert de provincie dat senioren hun kennis en ervaring binnen bedrijven over kunnen dragen aan jongeren.

De laaggeletterdheid is ook in Fryslân een probleem, dat in de afgelopen jaren niet is opgelost. Teveel van de betreffende inwoners werden niet bereikt. Hier ligt, vindt 50PLUS, een uitdaging waar ook de provincie een taak in heeft.

Digitalisering van de samenleving zet door. En daardoor kunnen mensen uitgesloten raken, waar onder ouderen, die minder gemakkelijk de ontwikkelingen mee krijgen. De provincie moet volgens 50PLUS voorkomen dat op onderwerpen, waar deze groep mensen mee te maken heeft, digitale communicatie de norm wordt en doorschiet, waardoor een groeiend aantal ouderen op achterstand gezet wordt. De menselijke maat in de vorm van direct en persoonlijk contact tussen burgers en overheden moet mogelijk blijven voor wie dat wenst.

#### **5. Landbouw, landschap en natuur**

**Het mooie Friese landschap gaat achteruit. Uitbreiding van natuur en landschap, herstel van de biodiversiteit en een oplossing zoeken voor de veenweideproblematiek. Natuur inclusieve landbouw wordt bevordert, in samenspraak met en behoud van een levensvatbaar boeren (familie)bedrijf.**

Het Friese landschap staat helaas sterk onder druk. Er is veel discussie over verschraling van het landschap (landschapspijn). De mechanisatie in de landbouw, woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructuur deden het veranderen. De overgang naar een andere energievoorziening kan ook gevolgen hebben voor de open Friese ruimte. Dat alles baart zorgen.

Het natuurbeleid is een wettelijke taak van de provincie. Die vervult dus een belangrijke rol bij het aankopen van nieuwe natuurgebieden en het beschermen van het zeer gevarieerde Friese landschap. 50PLUS vindt dat de provincie hier in moet blijven investeren.

50PLUS vindt ook dat de provincie haar wettelijke taak moet behouden voor de ruimtelijke ordening in Fryslân en daarmee de verantwoordelijkheid voor bescherming van mensen, landschap en natuur. Mocht de rijksoverheid daar anders over gaan denken dan maakt de provincie zich daar hard voor.

50PLUS pleit voor een evaluatie van de Natura2000-gebieden, een netwerk van Europese natuurgebieden, zoals het Waddengebied.

### **Biodiversiteit**

Het gaat ook in Friesland niet goed met flora en fauna. Tal van ~~soorten~~ gewassen en dieren zijn verdwenen of dreigen dat te doen. De Wet Natuurbescherming geeft de provincie Fryslân de opdracht plant en dier actief te beschermen.

De huidige manier waarop gangbare landbouw bedreven wordt, loopt tegen veel knelpunten aan. De biodiversiteit staat erg onder druk, de bodem raakt uitgeput, vogels als grutto en Kievit hebben moeite te overleven, insecten dreigen te verdwijnen.

De afgelopen jaren is er een begin gemaakt hoe er op een “natuur-inclusieve” wijze landbouw bedreven kan worden. 50PLUS wil dat we – met de provincie Fryslân als regisseur - toe werken naar een landbouwsysteem dat goed is voor natuur en landschap, inwoners van Fryslân én boeren zelf! De samenwerking tussen boeren, inwoners en natuurorganisaties is hierbij cruciaal. Voor de wolf is Nederland waarschijnlijk te klein.

### **Veenweide problematiek**

Het Friese veenweidegebied kenmerkt zich door een open landschap en laaggelegen weilanden met een veenbodem. De afgelopen decennia is daar vanwege de melkveehouderij het waterpeil verlaagd. Met als gevolg meer oxidatie van het veen, waardoor veel meer CO<sub>2</sub> de lucht in gaat. Hierdoor verdwijnt het veen langzaam en daalt de bodem.

50PLUS wil dat die CO<sub>2</sub> uitstoot minder wordt. Dat kan door het waterpeil te verhogen en/of door drainage. Dit is ook goed voor woonhuizen die nu door paalrot worden bedreigd. Ook bij het oplossen van het veenweide probleem is samenwerking tussen boeren, inwoners en natuurorganisaties noodzakelijk. Er moet meer financiële steun komen – ook van de provincie - voor huiseigenaren die de fundamenteën van hun woning door de lage peilen aangetast zien worden.

## **6. Cultuur, sport, recreatie en erfgoed**

**Behoud van cultuur en taal vereist een eigen Friese culturele infrastructuur. Meer geld voor - actieve en passieve – kunst, cultuur en sport. Toegankelijk in prijs en tijdstip voor alle inwoners, waaronder senioren en mensen met lage inkomens.**

Taal en cultuur dragen in grote mate bij aan de identiteit en het welzijn van mensen. De Friese taal en cultuur bindt een groot deel van de Friese bevolking en is eigen aan de provincie. Ze dragen daardoor sterk bij aan de mienskip.

Eén van de gevolgen van de vergrijzing is dat meer mensen beschikken over vrije tijd. Meer en meer senioren hebben daarom behoefte aan deelname aan een ruim aanbod van culturele activiteiten en evenementen. Zoals jongeren bij sport- en bewegingsactiviteiten worden betrokken, moeten ook ouderen zo lang mogelijk gestimuleerd worden tot bewegen en sporten. 50PLUS vindt dat de provincie de faciliteiten die nu al worden geboden blijft ondersteunen.

Kunst, cultuur en sport hebben een waarde in zichzelf. Tevens leveren zij ook een bijdrage aan de participatiesamenleving, zijn van belang voor de regionale economie en stimuleren het (cultuur)toerisme in Fryslân. Voor veel activiteiten zoals bijvoorbeeld festivals, theaterproducties (al dan niet in de openlucht), filmproducties en tentoonstellingen geldt dat een geïnvesteerde provinciale euro vele extra euro's oplevert.

50PLUS wil dat de gehele Friese culturele mienskip betrokken wordt bij het maken van de uitvoeringsplannen. De actieve en passieve deelname aan kunst en cultuur moet bereikbaar zijn voor iedereen, van jong tot oud. 50PLUS vindt bijvoorbeeld dat talentontwikkeling ook voor senioren beschikbaar moet zijn.

50PLUS vindt dat provinciaal gesubsidieerde instellingen moeten aangeven hoe zij deelname aan activiteiten voor ouderen mogelijk maken wat betreft kosten, tijdstip, locatie en vervoer. 50PLUS wil dat bijvoorbeeld subsidies beschikbaar zijn voor laagdrempelige, kleinschalige activiteiten in verzorgingshuizen.

Sport- en- cultuur deelname moet voor iedereen beschikbaar zijn. 50PLUS bepleit daarom de invoering van een provinciale kortingskaart voor mensen met lage inkomens, die gefinancierd wordt door de provincie en alle Friese gemeenten.

## **7. Milieu, energie en klimaat**

**Energie-transitie krijgt hoge prioriteit. Daarbij bepalen provincie, gemeenten en de Fryske mienskip met elkaar hoe en met welke middelen Fryslân omschakelt naar niet-fossiele energie. Productie van coöperatieve Mienskipsenergie is daarbij uitgangspunt. Isolatie van gebouwen moet voorrang krijgen.**

De Nederlandse samenleving gaat de komende decennia, die enkele generaties omspannt, op weg naar een niet-fossiele energieopwekking en wordt CO<sub>2</sub>- uitstoot- vrij. 50PLUS Fryslân vindt dat zorgvuldigheid daarbij boven snelheid gaat.

In de 1<sup>e</sup> en 2<sup>e</sup> Kamer probeert 50PLUS te voorkomen dat de kosten van de energietransitie via hogere energiebelastingen alleen bij de huishoudens terecht komen. Vooral de lagere inkomens dreigen slachtoffer te worden.

50PLUS wil voorkomen dat (buitenlandse) investeerders ons landschap vol zetten met windmolenparken en zonnepaneelvelden. Het landschap uit winstbejag aantasten. En er daarna met de – door burgers en MKB betaalde – winst vandoor gaan en de lasten aan de inwoners laten. Zonder hun medezeggenschap. Met onvoldoende draagvlak als gevolg, wat vervolgens leidt tot tijdrovende procedures bij de Raad van State en de lokale mienskip splijt.

Bij de energietransitie gaat het wat 50PLUS betreft over de inzet van niet-fossiele middelen, het behoud van het Friese landschap, medezeggenschap van en voldoende draagvlak onder de mensen in de omgeving en financieel meedelen in de opbrengsten. Die moeten in balans zijn bij de uitvoering.

Allereerst zullen allereerst onze gebouwen minder energie moeten verbruiken. Zoals bij speerpunt 1 “Wonen” beschreven wordt, wil 50PLUS dat onder regie van de provincie een woningplan wordt gemaakt om bestaande huizen – koopwoningen en huurhuizen – in Fryslân te verduurzamen en tegelijk levensloopbestendig te maken. Dat geeft ook veel werkgelegenheid zoals beschreven onder speerpunt 4 “Regionale economie”.

In 2030 zal de provincie haar elektriciteitsverbruik 100% niet-fossiel kunnen opwekken en daarmee zelfvoorzienend zijn. daarbij Provinciale Staten heeft dat ook vastgelegd in haar Omgevingsverordening.

Er zijn behalve zonnepanelen en windmolens veel meer nieuwe middelen op komst voor niet-fossiele energieopwekking en warmtebronnen. Biogas, geothermie, warmte opwekken uit waterwegen, gasbuizen gebruiken voor waterstof als warmtebron, etc. etc. 50PLUS wil dat de provincie onderzoek en experimenten hierin stimuleert. Ook kernenergie moet worden overwogen, hoewel het niet voor de hand ligt dat er zo’n centrale in onze provincie komt. 50PLUS is tegen industriële mestvergisters die draaien op mest afkomstig van buiten Fryslân.

Het aantal initiatieven voor duurzame dorpen en energiecoöperaties in Friesland is het hoogst van heel Nederland. 50PLUS ziet dit de komende vier jaar als motor van de energietransitie. De lokale energiecoöperaties produceren Mienskipenergie die zij via de overkoepelende Friese Us Koöperaasje verkopen. 50PLUS wil dat er een provinciaal garantiefonds komt die de financiële risico’s voor coöperaties afdekt en hen op die manier toegang geeft tot bankleningen en leningen van het provinciale fonds voor Skjinne Enerzy.

De coöperaties worden opgericht door lokale burgers en bedrijven. Zij zijn de afgelopen jaren ondersteund door Duurzame dorpen, onderdeel van Doarpswurk\_Energiewurkpleats en Us Kooperaasje. Die onafhankelijke professionele ondersteuning is noodzakelijk. De provincie subsidieert die ondersteuning. 50PLUS vindt dat de provincie Fryslân in de komende Statenperiode de subsidiëring van die ondersteuning moet verhogen.

Inmiddels ontvangt Fryslân de eerste opbrengsten uit de financiële deelname aan Windpark



Fryslân in het IJsselmeer. Die zijn door de gestegen energieprijzen veel hoger dan eerder geraamd. 50PLUS wil dat die gelden worden gebruikt om op lokaal niveau – via leningen en subsidies – de lokale energietransitie te bevorderen. Door energiebesparing en collectieve energieproductie. Een belangrijke opgave daarbij is dat gewaakt moet worden voor een tweedeling op lokaal niveau. De opbrengsten moeten beschikbaar komen voor alle inwoners, dus niet alleen voor inwoners die het geld hebben om daarin te investeren.

## **7. Milieu, energie en klimaat**

**Energie-transitie krijgt hoge prioriteit. Daarbij bepalen provincie, gemeenten en de Fryske mienskip met elkaar hoe en met welke middelen Fryslân omschakelt naar niet-fossiele energie. Productie van coöperatieve Mienskipsennergie is daarbij uitgangspunt. Isolatie van gebouwen moet voorrang krijgen.**

De Nederlandse samenleving gaat de komende decennia, die enkele generaties omspannt, op weg naar een niet-fossiele energieopwekking en wordt CO<sub>2</sub>- uitstoot- vrij. 50PLUS Fryslân vindt dat zorgvuldigheid daarbij boven snelheid gaat.

Bij de energietransitie gaat het wat 50PLUS betreft over de inzet van niet-fossiele middelen, het behoud van het Friese landschap, medezeggenschap van en voldoende draagvlak onder de mensen in de omgeving en financieel meedelen in de opbrengsten. Die moeten in balans zijn bij de uitvoering.

Allereerst zullen onze gebouwen minder energie moeten verbruiken. Zoals bij speerpunt 1 “Wonen” beschreven wordt, wil 50PLUS dat onder regie van de provincie een woningplan wordt gemaakt om bestaande huizen – koopwoningen en huurhuizen – in Fryslân te verduurzamen en tegelijk levensloopbestendig te maken. Dat geeft ook veel werkgelegenheid zoals beschreven onder speerpunt 4 “Regionale economie”.

Met alle plannen die in de maak zijn is de kans reëel dat de provincie haar elektriciteitsverbruik 100% niet-fossiel zal opwekken en daarmee zelfvoorzienend is.

50PLUS wil voorkomen dat (buitenlandse) investeerders ons landschap vol zetten met windmolenparken en zonnepaneelvelden en daardoor het landschap uit winstbejag aantasten. En er daarna met de – door burgers en MKB betaalde – winst vandoor gaan en de lasten aan de inwoners laten. Zonder hun medezeggenschap. Met onvoldoende draagvlak als gevolg, wat vervolgens leidt tot tijdrovende procedures bij de Raad van State en de lokale mienskip splijt.

50PLUS is daarom blij met het recente initiatief van FREON (Friese Energie Ontwikkelingsnetwerk). Onder die naam hebben een aantal maatschappelijke organisaties die nauw betrokken zijn bij de energietransitie in Friesland zich verenigd. Met als motto Een

Energiek en Zelfstandig Fryslân willen zij de eigen energievoorziening versterken en daarmee gezamenlijk aan de slag gaan.

Eén van de doelen is om lokale duurzame energie op te wekken in lokaal eigendom via de mienskip. Daarmee het mogelijk deze energie te verkopen tegen een vaste lage prijs aan bewoners en lokaal MKB/bedrijvigheid. 50PLUS vindt dat daarbij een tweedeling op lokaal niveau moet worden voorkomen. De opbrengsten dienen beschikbaar te komen voor alle inwoners, dus niet alleen voor inwoners die het geld hebben om in lokale opwek te investeren.

Op dit moment zijn er al een groot aantal lokale initiatieven voor duurzame dorpen en energicoöperaties in Fryslân. Zij produceren Mienskipenergie die zij via de overkoepelende Friese Us Koöperaasje verkopen.

De coöperaties worden opgericht door lokale burgers en bedrijven. Zij zijn de afgelopen jaren ondersteund door Netwerk Duurzame Dorpen, onderdeel van DoarpswurkEnergiewurkpleats en Us Koöperaasje. Die onafhankelijke professionele ondersteuning is noodzakelijk. De provincie subsidieert die ondersteuning. 50PLUS vindt dat de provincie Fryslân in de komende Statenperiode de subsidiëring van die ondersteuning moet verhogen.

Inmiddels ontvangt Fryslân de eerste opbrengsten uit de financiële deelname aan Windpark Fryslân in het IJsselmeer. Die zijn door de gestegen energieprijzen veel hoger dan eerder geraamd. 50PLUS wil dat die gelden o.a. worden gebruikt om op lokaal niveau de lokale energietransitie te bevorderen.

De provincie beschikt over een Fûns Skjinne Fryske Enerzy (FSKE) met een vermogen van € 90 miljoen. Het fonds investeert via leningen in niet-fossiele energieopwek projecten. 50PLUS wil dat dit fonds in de toekomst uitsluitend financieringen doet in mienshipsprojecten.

In de afgelopen Statenperiode is in de Omgevingsverordening vastgelegd dat bij de vergunningverlening voor de aanleg van zonnepaneelvelden het principe van de zonneladder wordt toegepast. Dat betekent dat een gemeente pas een vergunning voor een zonnepaneelveld mag geven als eerst naar alternatieven is gekeken, zoals zon op dak, op bedrijventerreinen, langs wegen etc. Pas als blijkt dat dit niet haalbaar is komt een zonnepaneelveld in de open ruimte in beeld. 50PLUS wil dit dat hieraan wordt vast gehouden. Ook is vastgelegd dat minstens 50% in eigendom moet zijn van de lokale inwoners zijn. Wat 50PLUS betreft mag dit aandeel hoger worden.

Dorpswindmolens worden toegestaan mits binnen dorpsinitiatieven. 50PLUS wil niet dat in de periode 2023 – 2027 in Friesland op land grote windmolenparken worden gebouwd.

Er zijn behalve zonnepanelen en windmolens veel meer nieuwe middelen op komst voor niet-fossiele energieopwekking en warmtebronnen. Biogas, geothermie, warmte opwekken uit waterwegen, gasbuizen gebruiken voor waterstof als warmtebron, etc. etc. 50PLUS wil dat de provincie onderzoek en experimenten hierin stimuleert. Ook kernenergie moet worden overwogen, hoewel het niet voor de hand ligt dat er zo'n centrale in onze provincie

komt. 50PLUS is tegen industriële mestvergisters die draaien op mest afkomstig van buiten Fryslân.

## **8. Openbaar vervoer en infrastructuur**

**Goed beschikbaar en betaalbaar openbaar vervoer door heel Friesland, dus ook op het platteland. Ook op het platteland. Voor scholieren, volwassenen en ouderen!**

**Geen tunnelvisies bij meer asfalt en grotere vaarwegen. Nieuwe infra sober en doelmatig uitvoeren. Innovatie binnen openbaar vervoer bevorderen.**

De toegankelijkheid en het gebruik van het openbaar vervoer is een verantwoordelijkheid van de provincie Fryslân en maakt deel uit van de aanbesteding van het openbaar vervoer. Een kritische openbare voorziening zoals het openbaar vervoer mag niet louter afhankelijk zijn van de winst en verliescijfers. 50PLUS is daarom voorstander van een provinciaal OV-bedrijf voor spoor en bus.

In krimpgebieden, maar ook in sommige wijken van de Friese steden is het openbaar vervoer aan het verschromelen en soms niet aanwezig. Bushaltes worden verplaatst naar de randen van dorpen. Dit is niet wenselijk omdat een steeds groter aantal Friese ouderen die op het platteland en in de dorpen wonen afhankelijk is van openbaar vervoer. Evenzo geldt dit voor scholieren die onderwijs volgen in een andere plaats.

50PLUS staat voor een goed bereikbaar en laagdrempelig openbaar vervoervoorziening in alle woonkernen in Fryslân, zodat de ontsluiting van het platteland en de dorpen gewaarborgd is. 50PLUS is voorstander van vraag gestuurd in plaats van aanbod gestuurd openbaar vervoer. Dat betekent dat het openbaar vervoer aansluit op wensen van de inwoners en lokaal samen met hen nieuwe oplossingen worden bedacht.

Dit dient tevens betaalbaar te zijn voor de verschillende gebruikers. 50PLUS is voorstander van kosteloos aanbieden van openbaar vervoer aan ouderen en mensen met een kleine beurs. Bijvoorbeeld tijdens de daluren.

50PLUS vindt dat schoon, niet fossiel vervoer niet ten koste mag gaan van het aanbod in openbaar vervoer. De eventuele meerkosten van 0-emissie vervoer moet uit extra budget betaald worden.

Ook een goede bereikbaarheid van de andere delen van Nederland is belangrijk. Meer en snellere treinverbindingen naar overige gebieden in Nederland hebben daarom prioriteit. Te bekostigen door het Rijk als eerst verantwoordelijke.

50PLUS wil dat de provincie alternatieve oplossingen stimuleert en zich daar sterk voor maakt, zoals bijvoorbeeld de Lelylijn.

Het provinciaal wegennet is goed op orde. 50PLUS vindt dat de voetganger en fietser meer aandacht en bescherming moeten krijgen. Daarom willen we dat de provincie door gaat met het wegwerken van bestaande knelpunten op het gebied van veiligheid.

Het aantal ouderen neemt toe en zij blijven langer mobiel. Als wandelaar, fietser of automobilist. 50PLUS wil dat provinciale en gemeentelijke wegen – voor auto en fiets – veilig

worden gemaakt voor ouderen, volgens de richtlijnen van het landelijke seniorenproof wegontwerp.

### **9. Openbaar bestuur samen met bevolking**

**Fryslân heeft als typische plattelandsprovincie in een snel veranderende samenleving een herkenbaar en benaderbaar bestuur nodig. Nieuwe politiek vereist dat de provincie van buiten naar binnen werkt en zo burgers meer en serieus betreft bij maatschappelijke opgaven. Daarbij is en blijft Fryslân een zelfstandige bestuurlijke eenheid.**

De overheid is er voor de burger en niet andersom. Dat betekent ook dat de overheid, in dit geval de provincie, het voor de burger mogelijk moet maken om mee te doen.

Allereerst door in begrijpelijke taal met die burger om te gaan en te communiceren. Mensen moeten zo dicht mogelijk betrokken worden bij openbaar bestuur. Burgerparticipatie is gewenst! Dat betekent mee aan tafel zitten en mee kunnen praten bij openbare bijeenkomsten in de provincie. Burgers kunnen ook zelf met maatschappelijke initiatieven komen, die serieus in ontvangst worden genomen. Dat vereist een open manier van werken door de ambtelijke dienst.

Tot nu toe wordt door een aantal fracties een coalitieprogramma gemaakt dat wordt uitgevoerd door een college van gedeputeerden van de deelnemende fracties. Dat leidt tot een gedetailleerd politiek programma dat voor vier jaar vast ligt, met een 'coalitie' en een 'oppositie'. Uitkomsten van Statenbesluiten dreigen daardoor grotendeels voorspelbaar, wat niet altijd gewenst is. 50PLUS vindt dan ook dat dit anders en beter kan.

50PLUS pleit voor een open en transparant proces van formatie. Het formeren en het sluiten van akkoorden kan ook op een andere wijze dan via vertrouwelijke onderhandelingen achter gesloten deuren. Bijvoorbeeld via een nieuw soort akkoord waarin de kernvraagstukken waarvoor de provincie staat worden benoemd met daarbij de richting waarin oplossingen moeten worden gezocht en wordt beschreven hoe voor de gekozen aanpak draagvlak kan worden bevorderd in de samenleving. Dit akkoord kan een richting en gezindheid aangeven en in de plaats komen van gedetailleerde afspraken over een reeks van onderwerpen. Een dergelijke aanpak voorkomt dat partijen knarsetandend akkoord moeten gaan met bepaalde zaken 'omdat het zo bepaald is in het coalitieakkoord' terwijl ook in de komende vier jaar het denken door actualiteit en ontwikkelingen kan voortschrijden.

50PLUS bepleit een verplicht raadgevend overleg met organisaties van ouderen bij onderwerpen die deze doelgroep raken.

50PLUS wil dat één gedeputeerde ouderenbeleid in portefeuille heeft.

50PLUS is van mening dat Fryslân een zelfstandige bestuurlijke eenheid is en moet blijven.

### **10. Financiën**

**50PLUS staat voor een sober en doelmatig financieel beleid.**

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen de vaste, structurele en de tijdelijke uitgaven van de provincie. De structurele uitgaven staan de komende jaren onder druk. Er gaat meer uit, dan er binnen komt. Dat betekent dat er bezuinigingen aan komen. Maar de situatie is niet nijpend en 50PLUS vindt dat we tijd hebben voor het nemen van zorgvuldige

besluiten.

Provinciale Staten heeft besloten tot een systeem van Zero Budget Balancing (ZBB). Dit is een middel om te komen tot een lijst met mogelijke bezuinigingen.

50PLUS staat kritisch tegenover de huidige invulling van die ZBB. Er is geen politieke discussie geweest over de opzet ervan. Dat is wel nodig, want zoals die nu is toegepast leidt het tot onevenredige bezuinigingen op leefbaarheid en cultuur. Zo raken bijvoorbeeld alle maatschappelijke organisaties hun subsidie kwijt.

Tijdelijke uitgaven en reserves zijn buiten de ZBB gehouden. 50PLUS vindt dat ook die in beeld moeten worden gebracht. De nieuwe Staten moeten dus een fundamentele politieke discussie voeren over de ZBB.

De tijdelijke uitgaven staan ook onder druk. Oorzaak is dat de opbrengst van de verkoop van de NUON-aandelen is teruggelopen. Veel - maar lang niet alles - is daarvan uitgegeven. Zo beschikt de provincie nog over enorme reserves van meer dan € 800 miljoen.

De Vrije Algemene Reserve (VAR) van de provincie is eind 2026 ongeveer € 155 miljoen. Dat geld is letterlijk vrij besteedbaar. Daarnaast zijn er reserves om tegenvallers op te vangen (ca. € 200 miljoen). En er zijn revolverende fondsen (ca. € 230 miljoen), waarvan de uitgaven weer terugkomen. Bovendien zijn er nog bestemmingsreserves. Die tellen op tot honderden miljoenen euro's. Dat zijn reserves waarvan de uitgaven al bestemd zijn maar nog niet uitgegeven. 50PLUS vindt dat als er bezuinigd moet worden ook die bestemmingsreserves kritisch nagelopen moeten worden.

Bij goede, maatschappelijk nuttige plannen op het gebied van bijvoorbeeld wonen, veilige wegen, leefbaarheid, cultuur, energie- en landbouwtransitie, natuur en veilige wegen is 50PLUS bereid incidenteel extra geld uit te trekken. Met daarbij als uitgangspunt sober en doelmatig financieel beleid.

Versie februari 2023<<<